

BASINDA ETİK

Aslı YAPAR

Basın ortaya çıktığı günden bu yana insan yaşamında etkin bir öge olarak önemli bir yere sahip olmuştur. Basın, günümüzde artık yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü bir güç olarak kabul edilmektedir. Günlük yaşamımızla bu denli iç içe olan basın, bireyler ve toplum üzerinde belli ölçüde izler bırakmakta, onları etkilemekte hatta kimi zaman yönlendirebilmektedir. Bu nedenle bu mesleği yapan kişilerin çok özenli seçilmeleri ve yetiştirilmeleri gerekmektedir.

İnsanları bilgilendirme, bilgilendirirken de kimi zaman aydınlatma işlevini üstlenen, gazeteci kimliğine sahip kimselerin çalışma özgürlüğü kadar bu özgürlüğü hangi doğrultuda kullandıkları sorunuda her zaman toplumu ilgilendiren bir konu olmuştur. Bu amaçla gazetecilik meslek ilkeleri, basın yayın kanunları, basın konseyleri gibi basını denetleyici, kimi zaman yaptırımları olan, kimi zaman yalnızca bir kurum kimliği taşıyan bir takım girişimler ortaya çıkmıştır.

Bu girişimler arasında bizim açımızdan en önemlisi basın meslek ilkeleri adı altında toplanan ve meslek etiğini en güzel biçimde özetleyen basın meslek ilkeleridir.

Etik kişiden kişiye, toplumdaki topluma değişen göreceli bir kavramdır. Sözlük anlamıyla etik "Ahlak ve ilkelerini, bunların niteliklerini ve uygulanmasını inceleyen bilim dalı" dır. Ancak söz konusu bir meslek olduğunda, hale bu meslek gazetecilik gibi önemli bir işleve sahip bir meslek olduğun da, meslek ilkeleri ve etiği hemen hemen tüm dünyada kabul görebilecek nitelikte olmaktadır. Bu ilkeler ister yazıya dökülmüş olsun, ister olmasın tüm dünyada benzer özellikleri içermekte ve geçerliliklerini korumaktadırlar.

Türk Basını'nın içinde bulunduğu tüm olumsuz koşullara karşın gazetelerimiz ve gazetecilerimizin basın etiğine, basının saygınlığına yaraşır bir biçimde davranmaları gerekmektedir.

Biz de, bu noktadan yola çıkarak, gazeteci kimliği ve basın etiği üzerinde durmaya çalıştık. Gazetecinin kimliğini ortaya koyabilmek amacı ile öncelikle gazete nedir, gazetenin ve gazetecinin işlevleri nelerdir, bir gazetecinin uyması gereken etik kurallar nelerdir ve sorumlulukları nedir gibi konuları ele aldık.

1. Gazete Nedir

Günümüzde bilgiye ulaşmak, doğru bilgiye en kısa sürede ve en hızlı biçimde ulaşmak giderek önem kazanmıştır. İçinde yaşadığımız bilgi çağında insanlar artık yalnızca kendi çevrelerinde gelişen olaylara değil tüm dünya olaylarına ilgi duymaktadırlar. Bu nedenle bireysel olarak kendi başlarına

erişemeyecekleri bilgi ve haberleri kitle iletişim araçları aracılığıyla edinmeyi yeğlemektedirler.

Bu kitle iletişim araçları arasında en eski geçmişi olan ise yazılı basın yani gazetelerdir. Gazete her çeşit haberi topluma ulaştıran, bunu yaparken de kamuoyu oluşturarak toplumu aydınlatan ve kimi zaman yönlendiren, aydınlatan bir yayın organıdır. Bu nedenle toplumu yakından ilgilendiren gazetenin bir çok tanımı yapılmıştır. Ünlü Türk düşünürü Ziya Gökalp, gazeteyi "Hergün herkesin ayağına giden ve herkesin anlayabileceği dersleri okutan canlı bir okul"² olarak tanımlamaktadır.

Bireyler arasındaki bilgi alış verişine doğrudan haberleşme denmektedir. Bu haber ve bilgilerin daha çok bireylere aktarılması bir aracıyı yani basını gerekli kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında gazeteciliği toplum içerisinde haberleri toplayan ve yayan toplumsal bir kurum olarak tanımlayabiliriz. Gazeteci ise bu bilgiyi toplayarak haberi yapan, kişileri bilgi olarak düşünmeye sevkeden bir aracıdır.

Gazetenin halka haber ulaştırmak, eğitmek, kamuoyu oluşturmak ve kamuoyuna yön vermek dışında da önemli işlevleri vardır. Bunlara deyinmeden önce gazeteciliğin ortaya çıkışını yani basın tarihini ele almak yararlı olacaktır.

1.1 Gazeteciliğin Tarihçesi

Gutenberg'in matbaayı bulmasıyla birlikte gelişmeye başlayan gazetecilik gerçekte çok eski çağlardan beri bireylerin

² GÖKALP Ziya, "Asrın En Mühüm Müessesesi Gazetedir", Cumhuriyet Gazetesi, 4 haziran 1994.

haberleşme ve çevrelerinde olup bitenleri öğrenme merakına dayanmaktadır.

İlk çağlarda, duvar gazeteleri ve halka yapılan sözlü duyurular bugünkü gazetelerin yerini tutmaktaydı. Eski Roma'da, önemli olaylar kilise aracılığı ile halka duyurulurdu.

Daha sonraları Epistolier denilen, resmi ve yarı resmi mektup yazarları, ilkel olmakla beraber gazeteciliğin her türünü yaratmışlardır. Kimi zaman insanları ve olayları yazınsal bir dille öven ya da yeren yazılar yazmışlar, kimi zamanda sadece haber iletmışlerdir.

Matbaanın bulunmasından sonra ortaya çıkan geçek gazeteler ve bir meslek olarak gazetecilik siyasal, hukuki, teknik gelişmeler ve toplumsal devrimlerden de etkilenmiştir.

Dünyanın en eski gazetesinin 911 yılında Pekin'de kurulan ve günümüze kadar yayımını sürdüren *King Pao* gazetesi olduğu ileri sürülmektedir.

Ortaçağ'da, merkezi yönetimlerin gücünü yitirmesi ve derebeyliklerin önem kazanması baskı yönetimi egemen olmuştur. Böylelikle düşünce düşünce özgürlüğü kısıtlanmıştır. Bu nedenle bu çağda düzenli haber bültenlerine rastlanmamaktadır. Haberleşme ve bilgi aktarımı büyük ölçüde mektuplar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu mektuplar siyasal ve ticari bilgileri içermektedirler ve bugünkü gazetelerin öncüleri niteliğini taşımaktadırlar.

16. yüzyılda ise belirli aralıklarla yayınlanan Yıllıklar göze çarpılmaktadır.

1.1.1 İlk Gerçek Gazeteler

Ancak bugünkü anlamıyla ilk gerçek gazete matbaanın bulunmasından 150 yıl sonra 1609 yılında Strazbourg'da yayınlanmıştır. Haftalık olarak yayınlanan *Avisa, Relation oder Zeitung* gazetesinde daha çok dış siyaset ve savaşlarla ilgili haberler yer almaktadır.

Daha sonra 1619'da Anvers'te *Nieuwe Tijdinge* adlı Hollanda gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. 14 Mayıs 1622'de Londra'da ilk İngiliz gazetesi *The Weekly News From Italy and Germany* yayınlanmıştır. İlk Fransız gazetesi ise 1631'de Paris'te *La Gazette* adıyla haftalık olarak yayınlanmaya başlamıştır. Bunları 1640'ta Roma'da yayınlanan ilk İtalyan gazetesi *Gazetta Publica* izlemiştir.

17. yüzyıl gazeteleri daha çok yazınsal yazılara yer vermekte ve siyasal içerik taşıyan yazılardan kaçınılmaktaydılar.

Siyasi haberler ilk olarak 1704 yılında yayına başlayan İngiliz gazetelerinde yer almaktadır.

17. yüzyıl basının gelişip yaygınlaşması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. İlk dergiler bu yüzyılda kurulmuşlardır. Dergi özelliğindeki ilk edebi ve ilmi gazete 1665'te Paris'te yayınlanan *Journal Des Savants* dır. Aynı yıl İngiltere'de *Philosophical Transactions* adındaki ilk İngiliz dergisi yayınlanmıştır. Ancak dergilerin önem kazanması 18 yüzyılda olası olmuştur.

1.1.2 1789 Fransız Devrimi Öncesi Basın

1701'den 1789'a kadar geçen dönemde Avrupa Basını genellikle 17. yüzyılın devamı izlenimini uyandırmaktadır.

Basın hareketlerinde öncü ülkelerden biri olan İngiltere bu dönemde toplam gazete satışını giderek artırmıştır. Bunun en önemli nedeni ise sansür kanununun bu dönemde kaldırılmış olmasıdır.

Ulaşım ve posta hizmetlerinin gelişmesi ile birlikte günlük gazete yayınının da yapılabilmesi olası olmuştur. İngilteredeki ilk sürekli günlük gazete 1702'de tek sayfa olarak yayınlanan *The Daily Courant* dır. 1735'e kadar yayınıni sürdüren gazete, dış basından aldığı haberleri yorum yapmaksızın yayınlamıştır.

18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de yayın özgürlüğü zaman zaman çeşitli baskılarla kısıntıya uğramıştır. Bu dönemde, hükümete tutuklama emri, para cezası gibi yetkilerin verilmesi gündeme getirmiştir. Gazetelere ve yazarlara yapılan bütün bu baskılara karşın halk gazeteleri desteklemiştir. Basın özgürlüğü için verilen kavgalar da bu dönemde başlamıştır. John Wilkes gibi öncü yazarlar sayesinde tüm ceza ve şiddet uygulamalarına karşın, parlamento ile ilgili haberler yayınlanmaya devam etmiştir. 1771'de kabul edilen bir yasa ile parlamento görüşmelerinin yayınlanmasına izin verilmiştir.

Fransa'da ise 18. yüzyılda Fransız basını özgür olamadığından sönük kalmıştır. Birkaç gazetenin basın tekeli elinde bulundurmaları ve hükümetin baskıları yüzünden, gazeteler sayı ve nitelik bakımından varlık gösterememişlerdir. Siyasal haberlerin tekeli *La Gazette* gazetesinin elinde bulunmaktaydı. Bilimsel haberlerin tekeli ise 1792'ye kadar yayınıni sürdüren *Journal des Savants* daydı. Bu dönemde yeni gazetelerin kurulması engellenmekteydi. Ancak Fransız halkı varolan gazetelerin verdikleri haberleri yetersiz bulmaktaydı.

İstedikleri güncel haberler, tarafsız, eleştirel ve resmi olmayan yayınlardı.

Daha sonraları 1757'de Le Havre'da, 1758'de Bordeaux'da ve 1762'de Rouen'de bazı gazeteler yayınlanmış ancak nitelikleri ve tirajları yüzünden sönük kalmışlardı. 1777'de yayına giren *Journal de Paris* ilk günlük gazete olma özelliğini taşımıştır. 1779'da Paris'te 14'ü yabancı olmak üzere 41 gazete yayınlanmaktaydı. Bu nedenle 1789 öncesi Fransız basınının yarı resmi hatta resmi bir kimliği olduğu söylenebilir.

1.1.3. 1789 Fransız Devrimi Sonrası Basın

18. yüzyıl sonlarında Avrupa ve Amerika'da, tüm dünya için önem taşıyan büyük siyasal, toplumsal ve askeri olaylar yaşanmıştır. Amerikan halkının 1775'de İngiliz yönetimine karşı ayaklanması ve Amerika'nın bağımsızlığına kavuşması, Fransa'da 1789 Fransız Devrimi ile Krallık rejiminin ortadan kaldırılması yeni bir dönemi başlatmıştır.

Bu dönemde toplumsal alanlarda yaşanan köklü değişimler doğal olarak basın alanında da önemli gelişmelere yol açmıştır. Teknolojinin ilerlemesi ve siyasal düşüncelerin özgürleşmesi gazetelerin içeriklerini de zenginleşmiştir.

Amerika bağımsızlık savaşı ve Fransız Devrimi milliyet ve hürriyet düşüncesini tüm Avrupa'ya yaymıştır. 1789 Fransız Devrimin'den sonra yayınlanan İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi 17 maddeden oluşmaktaydı. Bu bildirideki ilkeler doğrultusunda Fransa'da kurulan yeni hukuk düzeni laiklik ve özgürlük düşüncesini yaymıştır. Bunun sonucu olarak basın özgürlüğü düşüncesi de tartışılmaya başlanmıştır.

Bildirgenin 11. maddesinde basın özgürlüğü şöyle dile getirilmiştir:

"Düşünce ve inançların serbestçe başkalarına ifade edilmesi, insan haklarından birini oluşturur. Bu bakımdan her vatandaş serbestçe konuşmak, yazmak, basmak hakkına sahiptir. Ancak bu özgürlüğü yasaların belirttiği biçimde kötüye kullanırsa eyleminin sorumluluğunu taşır."³

İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi'nin bu maddesi ile basına bir takım yasal düzenlemeler getirilmiştir. Böyle bir özgürlük ortamında gazetelerin sayısında da büyük bir artış yaşanmıştır. Fransa ve Almanya'da ilk siyasi gazeteler yine bu dönemde yayınlanmıştır. Halk kraliyet yanlısı gazetelere karşı çıkmıştır. Fransa'da sansürün yasaklanması da bu döneme rastlamıştır.

Ancak Direktuar yönetiminin başa geçmesi ile birlikte 1795-1799 yılları arasında basın özgürlüğü tamamen kısıtlanmış, gazetecilere ağır cezalar uygulanmıştır.

Napolyon iktidara geldikten sonrada durum değişmemiş, basının kendi amaçlarına hizmet etmesi için büyük çaba göstermiştir. Muhalefeti yıkmak için basını egemenliği altına almak istemiş, bunu da başarmıştır. Napolyon'un siyasal olarak basını baskı altında tutması yazınsal basının gelişmesini sağlamıştır. Napolyon iktidardan düştükten sonra, basında yeniden bir özgürlük havası esmiş ve sansür yeniden kaldırılmıştır.

³ ALBERT Pierre, Histoire de la Presse, 1993. s.24

1.1.4 Günümüzde Basın

19. yüzyıldan başlayarak günümüze dek uzanan teknolojik ve endüstriyel gelişmeler basın alanında da etkili olmuştur. Özellikle telgraf ve telofon gibi iletişim araçlarının bulunması basının gelişiminde önemli bir işlev görmüşlerdir. Böylelikle çabuk haber alma, hızlı basma ve çabuk dağıtma sağlanmış ve çağdaş basının temelleri atılmıştır.

Telgraf ve telefonun bulunması sayesinde haberler daha kısa sürede ulaştırılabiliştir. Daha sonra radyo, teleks, telefoto gibi daha gelişmiş iletişim araçlarının da bulunmasıyla haber iletimi çok daha büyük bir hız kazanmıştır. Böylelikle uzaklık ve mesafe kavramları ortadan kalkmıştır.

20 yüzyılda dizgi makinalarının icadı, rotatiflerin işletilmesi basının ülkelere göre değişik tempo ve hacimlerde gelişmesini sağlamış, bu da çağdaş gazeteciliği doğurmuştur.

Basının sanayileşmesi ve bunun basının yapısına, ekonomisine ve siyasal niteliklerine yenilikler getirmesi, basının gücünü anlayan kimselerin bu alanda egemenlik kurma arzularını kamçulamıştır.

Günümüze gazetecilik alanında her türlü teknolojiden yararlanmak olasıdır. Ancak bunun yanı sıra insani özellikler yani basının hangi amaçla ne doğrultuda kullanıldığı ve basının işlevleri sorunu önem kazanmaktadır.

1.2 Gazetenin İşlevleri

Gazetecilik mesleği kişileri bilgilendirmek amacını gütmektedir. İnsanoğlu doğası gereği çevresinde olup bitenlere ilgi duymaktadır. Gazeteciliği bir anlamda "kişilerin

sorunlarının çözümlenmesine yardımcı olan bilgilerin ulaştırılması⁴ olarak ele almak gerekir. Sunulan haberin içeriği bilgilendirici veya eğlendirici olabilir. Yani gazeteciliğin en önemli işlevi olan bilgilendirme işlevinin yanı sıra eğlendirme işlevinden de söz edilebilir.

Gazeteciliğin temel ilkelerinden bir tanesi haber ile yorum arasında bir ayırım yapmasıdır. Haber gerçekleri olduğu gibi belli bir görüşü savunmadan ele alır. Yorum ise daha öznel dir. Kişinin bir konuyla ilgili görüşlerini yansıtır. Gazetenin ve gazetecinin yapması gereken olayları ve olguları gerçekte olduğu gibi yansıtmak ve yorumu konunun uzmanlarına bırakmaktır.

Toplumun iletişim yapısı içerisinde özel bir konuma sahip olan gazeteler toplumsal işlevlerinin yanı sıra "psiko sosyal işlevler"⁵ de üstlenmişlerdir. Bunlar arasında komuoyu oluşturma, eğitim, eğlendirme, oyalama, reklam yapma da yer almaktadır. Gazeteler bilgi verirken aynı zamanda düşüncelerin değerlerini aktarımını da sağlamaktadırlar.. Hatta kimi zaman bazı düşüncelerin değişmesinde veya belli bir yöne kaymasında da etkin olmaktadır.

Haber verme işlevinin yanı sıra eğlendirme işlevini de üstlenmiş bulunan gazeteler kişiyi kendi sorunlarından ve günün bunalımlarından uzaklaştırabilmek gibi de bir özelliği vardır.

Gazeteciliğin temel işlevinin bilgi vermek olmasına karşın bütün bu işlevleriyle toplumda önemli bir yere sahip olan gazeteler toplumu olduğu kadar bireyleri de etkilemektedir. Bu nedenle böylesi önemli toplumsal kurumda çalışan ve gazeteci diye niterendirilen kimselerin meslek etiğine

⁴ TOKGÖZ Oya, Temel Gazetecilik, 1994, s.34.

⁵ TOKGÖZ Oya, adg., s.45.

saygılı davranmaları ve görevlerinin sorumluluklarını üstlenmeleri gerekmektedir.

2. Basında Etik

Basında etik konusu ele alındığında akla ilk gelen kavram doğruluk kavramıdır. Bunu hakkaniyet kuralı izlemektedir. İyi bir gazetecinin her iki kuralda sıkı sıkıya bağlı olması gerekmektedir. Ancak bu yasal yaptırımlardan daha çok gazetecinin kendi kendini denetlemesiyle olasıdır.

Özdenetimdeki amaç mesleğe olan saygınlığı sağlamak, doğru ve güvenilir haber vermek, yorumları inanılır kılmak, okuyucunun güvenini sarsmamaktır.

Basında etik kurallarının ortaya çıkması meslek örgütlerinin kurulmasıyla başlamıştır. Yirminci yüzyılın başında kurulan dernek ve sendikalar yayınladıkları bildirimlerde temel etik kurallardan söz etmişlerdir. Çeşitli kuruluşların ortaya attığı bütün kuralların benzer olduğu gözlemlenmiştir. Ancak bu kuralların yasal yaptırımları bulunmamaktadır. Bununla birlikte her ülkede gazetecilerin uyması gereken en azından uydukları düşünülen basın meslek ilkeleri bulunmaktadır.

2.1 Basın Meslek İlkeleri

Ülkemizde Basın Etik kuralları Gazeteciler Cemiyeti tarafından 4 Şubat 1972 tarihinde kabul edilmiştir. Bu metin gazetecilik mesleği yapacak olanların uymaya söz verdikleri ilkeleri belirlemektedir.

Dokuz maddeden oluşan belge şu biçimdedir:

1. Gazeteci ve gazete yazarları halka kesin ve doğru haber vermeye dikkat etmeye mecburdurlar. Bunlar haberlerin ayrıntılarıyla doğru olduğunu kontrol etmekle mükelleftirler. Esaslı bir noktanın isteyerek değiştirilmesi veya unutulması yasaktır.

2. Gazetecilik halk yararına hizmet etmelidir. Halk yararı aleyhine şahsi bir çıkar aramak veya özel bir yarara üstünlük vermek gazetecilik mesleği ile kabili telif değildir.

3. Basın yoluyla namus ve haysiyet kırıcı yazılar yazmak veya iftira ve isnatlarda bulunmak, hakaret etmek, hediyeler kabul etmek ve sahibinin haberi olmadan aktarma yapmak ağır mesleki suçlar teşkil eder.

4. Halk lehine iyi niyet taşımak ve göstermek mesleki vazifelerin temelini teşkil eder. Neşri sırasında doğru olmadığı açık surette görülen yanlış haberlerin, onu neşredenler tarafından derhal hakikatin yayınlanması suretiyle tashihi mecburidir. Doğruluğu teyit edilmemiş bütün rivayet ve haberler bu kayıtla neşredilmelidir.

5. Bir gazeteci ancak haysiyet vakarını, tarafsızlığını ispat edebileceği bir vazifeyi kabul etmelidir.

6. Bir haber veya yorumun muharriri yazısının doğruluğunu garanti ettiğini belirtmedikçe onun mesuliyetini taşır.

7. Herkesin namus ve itibarına hürmet etmek icap eder. Bir kimsenin şerf ve şöhretini zedeleyecek şekilde hususi hayatıyla ilgili haber ve yorumlar yapmak yasaktır. Yalnız memleket ve amme yararına yapılan bu çeşit neşriyat bu yasağın dışındadır.

Bir kimsenin itibarını zedeleyecek böyle bir haber yayımlandığı takdirde bu neşriyatta bahis konusu olan kimsenin yapılan neşriyata cevap vermesine müsaade edilmelidir.

8. Yabancı bir memleketteki hadiselerin tasvir ve tahlilini ancak bu memleketler hakkında, bu hadiseleri ve yorumları sahih ve tarafsız bir yorum yapabilecek imkanı veren bilgilere sahip gazeteciler tarafından yapılmalıdır.

9. Gazeteci bir haberi veya fotoğrafı almak için namuskarane usullere başvurmalıdır.⁶

1975 yılında Basın Kurultayı'nda otokontrol mekanizmasının işler duruma getirilmesi için alınan kurallar ise şöyledir:

1. Eski tecrübelerden de yararlanarak daha etkin ve güçlü hatta yasal bir kuruluşun teşkili,

2. Mesleki kuruluşların dağınlıklarının mahzurları dikkate alınarak tek bir kuruluş haline getirilmesi,

3. Gazetelerin yayın politikasında, fikir işçilerinin sorumluluğunun bulunması dolayısıyla yönetime katılmaları sağlanmalı,

4. Sorumsuz yayın yapan basın organlarına karşı sorumlu basın organları ve basın kuruluşları, zamanında kamuoyunu aydınlatmalı,

5. Basın özgürlüğünü zedelememek şartıyla gazete sahipliği bir disiplin altına alınmalı,

6. Basın ilan rejiminin, sorumsuz basının sayısını arttırıcı yönde olduğu saptanarak, bu sakıncaları önlemek için bu kuruluş yeniden düzenlenmelidir.⁷

Basın konseyi, ilk konsey başarısızlıkla sonuçlanınca

⁶ ALEM DAR Zeynep, Oyunun Kuralı, 1990, s.100.

⁷ adg, s.101.

1980 ve sonrasında da özdenetim konusunu sık sık gündeme getirmiştir. Nitekim 1986 yılında 28 gazeteciden oluşan bir çalışma grubu 1987'de Basın Konseyi Sözleşmesini ve Basın Meslek İlkelerini ve basın mensuplarının onayına sunmuştur. Bu maddeler kamuoyunun gerçekleri öğrenme hakkından sözederek gazetecilerin her türlü engelle mücadele edeceğini ve basın özgürlüğünün kısıtlanmayacağı ilkesinin anayasanın değiştirilmez bir maddesi haline gelene kadar çaba harcayacağını belirtir.

Basın meslek ilkeleri 16 maddeden oluşmuştur. Bunlar gazetecilerin mesleki sorumlulukları ve çalışma yöntemleri ile ilgilidir:

1. Yayınlarda hiç kimse, ırkı, cimsiyeti, sosyal düzeni ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.

2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünün sınırlayıcı: genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da inciltici yayın yapılamaz.

3. Bir kamu müessesesi olan gazetecilik mesleği ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.

4. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.

5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.

6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayımlanamaz

7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz.

8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla geliştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.

9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse 'suçlu' ilan edilemez.

10. Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimse atfedilemez.

11. Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal, ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.

12. Gazeteci, mesleğin saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumla haber araştırmaktan sakınır.

13. Şiddet ve zorbalığı özendirici yayın yapmaktan kaçınılır.

14. İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri tereddüte yer bırakmayacak şekilde belirtilir.

15. Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.

16. Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.¹⁸

2.2 Basın Konseyi

Türk basınının etik sorununa değinmesi iki döneme ayrılabilir: Basın Ahlak Yasası'nın ve Basın Şeref Divanı'nın kurulmasından önceki ve sonraki dönem.

¹⁸ TOKGÖZ Oya, agy, s. 66.

İlk olarak II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte gazeteciler yavaş yavaş örgütlenme girişimlerinde bulunmuşlardır. 1917'de Alman Basın Derneği'nin daveti üzerine Osmanlı Matbuat Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet savaş yıllarında kongreler yapmıştır. Bu cemiyetin adı, 1920'de Türk Matbuat Cemiyeti, 1930'da İstanbul Matbuat Cemiyeti, 1935'te ise Basın Kurumu olarak değiştirilmiştir.

1931 yılına gelindiğinde ilk Basın Yasası kabul edilmiş, 1935'te de ilk Basın Konseyi toplanmıştır. Bu toplantıda gazetecilik mesleği ve gazetecilerin kendilerini nasıl geliştirebilecekleri konuları ele alınmıştır. .

1938 yılında ise bir yasa ile Basın Birliği kurulmuştur. Mesleğin şeref ve haysiyetini korumak amacıyla olan bu birliğin üyeleri arasında çıkabilecek olan bireysel anlaşmazlıklarının çözümlenmesi amacı ile Birlik Haysiyet Divanı ortaya çıkmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Birleşmiş Milletler kurulması ve İnsan Hakları Bildirisi'nin yayınlanması ile birlikte tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de basın alanında daha demokratik bir ortama geçiş yapılmıştır. Yapılan bir araştırma sonucu Batı Avrupa'da Türkiye'deki, Basın Birliği'ne benzer bir örgüt bulunmadığı görülmüş ve bunun sonucunda birlik 1946'da dağıtılmıştır. Bundan sonra zorunlu meslek örgütü kalmamış, dernekler ve sendikalar kurulmuştur.

Türk Basınında 27 Mayısla birlikte özdenetim konusu gündeme gelmiştir. İstanbul Gazeteciler Sendikası gazete yöneticilerini toplantıya çağırarak biran önce özdenetim mekanizmasının kurulması için görüş birliğine varmıştır.

18 Temmuz 1960'da İstanbul'da toplanan İstanbul, Ankara, İzmir ve Eskişehir gazetecilerinin temsilcilerine

sunulan Basın Ahlak Yasası ve bu yasayı yürütmekle görevli Basın Şeref Divanı yürürlüğe girmiştir. 24 Temmuz günü sansürün kaldırılışının 50. ve ilk Türk gazetesinin yayınlanışının 100. yıldönümü dolayısıyla düzenlenen törende Basın Ahlak Yasası'na uymayı kabul eden gazete, dergi ve ajans yöneticileri ile meslek kurumlarının başkanları bir taahütname imzalamışlardır.

Ağustos 1960'ta Basın Şeref Divanı üyelerinin belli olmasıyla yürürlüğe giren sistemin özellikleri şu noktalarda toplanıyorlardı: 10 maddelik ahlak yasası, bir yandan yasaklayıcı hükümler getiriyor, diğer taraftan da basın mensuplarına uymaları gereken bir takım görevler yükliyordu.

Yasaklanan yönler şunlardı:

1. Gazetecilik mesleğini ahlaka aykırı özel amaç ve yararlar alet etmek ve kamu yararına zarar verici bir şekilde kullanmak,
2. Müstehcen yayında bulunmak,
3. Galiz kelimeler kullanmak,
4. Şeref ve hazsiyetlere karşı haksız yayın yapmak,
5. Kamu yararını ilgilendirmeyen hallerde kişilerin özel hayatlarını küçük düşürücü şekilde teşhir etmek,
6. İftira ve isnatta bulunmak,
7. Dini istismar etmek,
8. Gerçeklerden maksatlı olarak ayrılmak,
9. Kişisel kanaat ve görüşlere haberlerin metninde yer vermek,
10. Kamu yararı mutlak lüzum göstermediği hallerde 'mahrem' kaydıyla verilen bilgileri yayınlamak,

11. Haber başlıklarında haberin ihtiva ettiği hususları tahrif etmek.

Yasanın gazetecilere yüklediği görevler ise şunlardır:

1. Doğruluğu şüphe uyandırabilen ve tahkiki gazetecilik imkanları içinde bulunan haberleri yayınlamadan önce tahkik etmek,

2. Haber kaynaklarının mahremiyetini korumak ve kendisine verilen sırlara saygı göstermek,

3. Ambargolara uymak,

4. İlan niteliğindeki yayınların ilan olduklarını tereddüde yer vermeyecek şekilde belirtmek,

5. Verilen yanlış bilgilerden dolayı yollanan haklı cevap veya tekzipleri en kısa zamanda ve yanlış verilmiş bilginin tesirini giderecek şekilde yayınlamak.

Yasayı uygulamakla görevli Basın Şeref Divanı'nın takdir hakkı geniş tutulmuştur. Basın Ahlak yasasına uymayı kabul eden gazeteler, yasanın hükmü dışında bazı görevler de üstlenmişlerdir. Örneğin Basın Şeref Divanı'nın aldığı kararları yayınlamak gibi.

Basın Şeref Divanı Yasaya uymayan basın kuruluşlarını belirlemekle yetinmekteydi. Bu kuruma cezai bir yaptırım yetkisi verilmemiştir. Yalnızca kurallara uymayan kuruluşları teşhir etme yetkisine sahiptir. Ancak ilk kurulduğu yıllarda başarı kaydeden Kurul daha sonraları etkisini yitirmiştir.

Günümüzde de halen basın alanında ne tür bir denetleme yapılması gerektiği konusunda bir çok tartışmalar ve konu üzerine araştırmalar yapılmaktadır. En önemlisi

gazetecilerin bu etik değerlerin bilincine vararak mesleklerini bu doğrultuda sürdürmeleridir.

Bir anlamda kamuoyunun sesini dile getiren basının en kısa zamanda sorunlarını çözümleyerek içinde bulunduğu erozyon ortamından çıkması gerekmektedir. Gazetecilerin hem haber toplamada, hem bu haberleri dile getirmede son derece saygın davranmaları gerekmektedir. Haberin gerçekliğini ve nesnelliğini en temel ilke olarak benimsemelidirler. Her şeyden önce kendi kendilerini denetleyerek yasal düzenlemelere gerek bırakmayacak biçimde mesleklerine sahip çıkmalıdırlar.

Bunu gerçekleştirebilmenin en güzel yolu ise genç gazetecilere gerektiği gibi, meslek onuruna yakışır bir eğitim verebilmektir. Böylelikle belki basınımız promosyon savaşlarından, birbirlerini karalamaya yönelik kampanyalardan sıyrılarak gerçek kimliğini bulabilir.

KAYNAKÇA

- ALBERT Pierre, *L'Histoire de La Presse*, Paris, 1990.
- ALEMDAR Zeynep, *Oyunun Kuralı, Bilgi*, Ankara, 1990.
- FRIEDMAN Michel, *Liberté et Responsabilité des Journalistes et des Auteurs*, CFPJ, Paris, 1991.
- GAİLLARD Philippe, *Gazetecilik, İletişim Yayınları*, İstanbul, 1994.
- ÖZÖN Nihat, *Türk Dili Sözlüğü*, Arkın, İstanbul, 1971.
- TOKGÖZ Oya, *Temel Gazetecilik, İmge*, Ankara 1994.
- VOYENNE Bernard, *Les Journalistes Français*, CFPJ, Paris, 1985.

